

คำบรรยาย 7

ประกอบวิชา 104201

บันทึกว่าด้วยชนบทธรรมเนียมประเพณีของเงินละ โดย โจวต้ากวาน

แปลจากต้นฉบับภาษาจีนโดย เฉลิม ยงบุญเกิด

(เรียบเรียงประกอบการสอนวิชา 104201 1/2551)

คำนำ

เมื่อปี พ.ศ. 1838 พระเจ้าเจิ้งจงแห่งราชวงศ์หงวน (Timur Khan) ได้ส่งราชทูตไปประเทศกัมพูชา เพื่อเกลี้ยกล่อมให้ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์หงวน เมื่อคณะทูตกลับถึงประเทศจีน โจวต้ากวานผู้ร่วมเดินทางไปด้วยได้เขียนหนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง ให้ชื่อว่าบันทึกว่าด้วยชนบทธรรมเนียมประเพณีของเงินละ

โจวต้ากวานมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า โจวเฉ่าถึง เป็นชาวเมืองอู๋โจว มณฑลจี๋เกียง โจวต้ากวานเดินทางไปถึงนครมเมื่อราวเดือนสิงหาคม พ.ศ.1839 [ปีที่พญามังรายตั้งเมืองเชียงใหม่] และได้พักอยู่ที่นั่นหนึ่งปีจึงได้เดินทางกลับ บันทึกดังกล่าวได้พาดพิงถึงชาวเสียน [ซึ่งนักวิชาการบางท่านเข้าใจว่าเป็นชาวสุโขทัย] อยู่หลายตอน

นำเรื่องทั่วไป

ประเทศเงินละ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า จ้านละ หากประเทศนี้เรียกตนเองว่า กานป้อจื่อ พระเจ้าเจิ้งจงฮ่องเต้แห่งราชวงศ์หงวนอาศัยพระสูตรนิกายทิเบต เรียกชื่อประเทศนี้ว่า ก้านผู้จื่อ ซึ่งก็มีสำเนียงใกล้เคียงกับ กานป้อจื่อ (กัมพูชา)

กำแพงเมืองชั้นนอกและชั้นใน

กำแพงล้อมรอบนครมมีความยาวประมาณ 20 ลี้ (1 ลี้ = 555.55 เมตร) มีทวารอยู่ 5 ทวาร แต่ละทวารเป็นทวารสองชั้น ทวารด้านทิศตะวันออกเท่านั้นที่มี 2 ทวาร (ประตูผี และประตูชัย) ภายนอกเป็นคูเมืองใหญ่ ภายนอกคูเมืองมีสะพานใหญ่ทอดเป็นทางเดินผ่าน แต่ละด้านของสะพานมีเทวรูปศิลา 54 องค์ ลักษณะเหมือนขุนพลศิลา ข้างหนึ่งเป็นเทวดา ข้างหนึ่งเป็นอสูรราวสะพานทำเป็นรูปพญานาค 9 เศียร เหนือทวารของกำแพงเมือง มีเศียรพระพุทธรูป (พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร) ศิลาขนาดใหญ่ 5 เศียร พระพักตร์หันไปยังทิศทั้งสี่ ตรงกลางเป็นพระเศียรประธานและพระเศียรนั้นประดับด้วยทองคำ

กำแพงเมืองนั้นใช้ศิลาวางซ้อนๆ กันขึ้นไป สูงประมาณ 2 จ้าง (1 จ้าง = 3.333 เมตร) กำแพงนี้ไม่มีเสมา ภายในกำแพงเมืองเป็นเสมือนที่ลาดเนินเล็กๆ กว้างประมาณ 10 จ้าง เหนือเนินมีทวารใหญ่ ปิดในเวลากลางคืน มีนายทวารประจำ ไม่อนุญาตให้สุนัขและอาชญากรที่เคยถูกตัดนิ้วเท้าผ่าน ท่านกลางนครนี้มีปราสาททองคำหนึ่งหลัง (ปราสาทบายน) ทางทิศเหนือสุดของปราสาททองคำห่างไปประมาณ 1 ลีเศษ มีปราสาททองสัมฤทธิ์หนึ่งหลัง (ปราสาทบาปวน) ที่มีขนาดใหญ่กว่าปราสาททองคำ มองดูแล้วมีดครีมี ต่อไปทางทิศเหนือประมาณ 1 ลีเศษเป็นพระราชนิเวศน์ในพระตำหนักที่บรรทมมีปราสาททองคำอีกหลังหนึ่ง (ปราสาทพิมานอากาศ?) ฉะนั้น การที่พ่อค้าชาวเรือกล่าวขวัญชมเชยว่า เงินละมั่งคั่งและสูงส่งนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าคงจะเป็นเพราะเรื่องดังกล่าวแล้วนั่นเอง

สระน้ำทิศตะวันออก (บารายตะวันออก) อยู่ห่างจากนคร 10 ลี บริเวณล้อมรอบประมาณ 100 ลี ตรงกลางมีปราสาทหินและห้องกุฎิหิน (ปราสาทแม่บุญ) ในปราสาทหินมีพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ปางไสยาสน์ 1 องค์ (นารายณ์บรรทมสินธุ) ซึ่งพระนาภี (สะดือ) มีน้ำไหลรินออกมาเป็นเนื่องนิจ

สระน้ำทิศเหนืออยู่ห่างจากด้านเหนือของนคร 5 ลี ตรงกลางสระมีปราสาททองคำ 1 หลัง (ปราสาทนาคพัน?) ห้องกุฎิหินหลายสิบห้อง พวกราชสีห์ทองคำ พระพุทธรูปทองคำ ข้าทองสัมฤทธิ์ วัวทองสัมฤทธิ์

พระราชวังและบ้านเรือน

พระราชวัง สถานที่ราชการ และบ้านเรือน ทั้งหมดตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก พระราชวังอยู่ทางทิศเหนือของปราสาททองคำกับสะพานทองคำ ไกลทวารมีบริเวณโดยรอบ 5 หรือ 6 ลี (ประมาณสองกิโลเมตร) กระเบื้องมุงหลังคาพระที่นั่งที่ประทับทำด้วยตะกั่ว

ข้าพเจ้าได้ยินมาว่า ภายในพระราชวังนั้นมีสิ่งแปลกประหลาดอยู่มาก แต่การระวังรักษา และการห้ามนั้นกวดขันนัก จึงไม่สามารถที่จะเห็นได้

ส่วนที่เกี่ยวกับปราสาททองคำ (ปราสาทพิมานอากาศ) ภายในพระราชวังนั้น พระเจ้าแผ่นดินเข้าที่พระบรรทมในยามราตรีบนยอดปราสาท พวกชาวพื้นเมืองพากันกล่าวว่า ในปราสาทนั้นมีภูตงูเก้าศีรษะซึ่งเป็นพระภูมิเจ้าที่ทั่วทั้งประเทศ ภูตตนนี้เป็นร่างของสตรีและจะปรากฏกายทุกคืน พระเจ้าแผ่นดินจะเข้าที่พระบรรทมและทรงร่วมสมพาสด้วยก่อน แม้แต่บรรดามเหสีทั้งหลาย

ของพระเจ้าแผ่นดินก็ไม่กล้าเข้าไปในปราสาทนี้ พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จออกจากปราสาทนั้นเมื่อเพลยามที่ 2 แล้ว จึงจะเข้าที่พระบรรทมร่วมกับพระมเหสีและพระสนมได้ ถ้าหากราตรีใดฤดูตบนี้ไม่ปรากฏกาย ก็หมายความว่าเวลาสวรรคตของพระเจ้าแผ่นดินของชาวป่าเถื่อนพระองค์นั้นใกล้เข้ามาแล้ว ถ้าพระเจ้าแผ่นดินของชาวป่าเถื่อนมิได้เสด็จไปเพียงราตรีเดียว ก็จะต้องทรงได้รับภัยอันตราย

ตำหนักเจ้านายและบ้านเรือนของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ นั้นมีรูปร่างและขนาดแตกต่างกว่าบ้านเรือนสามัญชน รอบ ๆ เรือนใช้หญ้าคลุมทั้งหมด เฉพาะศาลบุชบาบรรพบุรุษและห้องทำงาน 2 แห่งเท่านั้นที่ยอมให้ใช้กระเบื้องได้ แต่ละบ้านเรือนจะสร้างให้กว้างหรือแคบนั้นยอมเป็นไปตามฐานะนิตยของขุนนาง ส่วนพวกที่ต่ำลงมา เช่นบ้านเรือนของราษฎรสามัญนั้นมุงด้วยหญ้า ไม่มีใครกล้าใช้กระเบื้องมุงหลังคา

เครื่องแต่งกาย

ทุกคนนับตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงมาทั้งชายและหญิง มุ่นมวยและเปลือยท่อนบนใช้ผ้าพันเอว เรืองผ้าถุงนั้นมีชั้นอันดับอยู่มาก ภูษาทรงของพระเจ้าแผ่นดินมีมูลค่าเป็นเงิน 3 ถึง 4 ตำลึง เป็นภูษาที่สวยงามและประณีตอย่างที่สุด แม้ว่าในประเทศจะทอผ้าได้เอง ก็ยังมีมาจากเสียนหลอและจำนเจิง ที่มาจากทะเลตะวันตกมักจะเป็นชนิดเลิศ เฉพาะพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้นที่ทรงภูษายกดอกล้วนได้ ขุนนางธรรมดาแต่งกายด้วยผ้ายกดอกสองชายได้ สำหรับราษฎรผู้หญิงนั้นยอมให้แต่งได้ หรือคนจีนที่มาถึงใหม่ ๆ ก็ยอมให้แต่งกายด้วยผ้ายกดอกสองชายได้ เพราะถือว่าไม่รู้

ศาสนา 3 ศาสนา

พวกนักศึกษาเรียกว่า *บันจี* (บัณฑิต) พระภิกษุเรียกว่า *จู้กู* (เจ้ากู?) พวกนักพรตเรียกว่า *ปะซือเหวย* (ตปสวี่ หรือ ดาบส)

พวกบัณฑิตนุ่งห่มเยี่ยงคนสามัญ แต่สังเกตได้ว่ามีด้ายสีขาว 1 เส้นห้อยไว้ที่คอ พวกบัณฑิตที่รับราชการนั้นเป็นบุคคลที่สูงส่ง

พวกจู้กูโกนศีรษะนุ่งห่มเหลือง เปิดที่ไหล่ขวาข้างเดียว ท่อนล่างนุ่งสบงสีเหลืองและเดินด้วยเท้าเปล่า ภายในวัดมีประติมากรรมรูปเหมือนพระศากยมุนีเรียกว่า บ้อโล้ (พระ) นุ่งห่มสีแดง บันด้วยดินเหนียวแล้วตกแต่งด้วยสีแดงและสีฟ้า พระพุทธรูปภายในปราสาทนั้นหน้าตาแตกต่างออกไปและหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ทั้งสิ้น พระภิกษุทั้งหมดฉันเนื้อปลาและเนื้อสัตว์ แต่ไม่เสพสุราของถวายพระพุทธรูปเจ้าก็เช่นกันคือเนื้อปลาและเนื้อสัตว์ พระภิกษุจะฉันจึงหันเพียงมือเดียว ซึ่ง

ภัตตาคารทำมาจากบ้านของผู้ถวาย ในวัดเขาไม่จัดโรงครัว มีการทำจารึกโบราณ ไม่มีภิกษุณีใน พระพุทธศาสนา ทุกครอบครัวถือศาสนาพุทธ

พวกแป๊ะชื่อเหวยนุ่งห่มเหมือนอย่างคนธรรมดาสามัญ เว้นแต่ศีรษะคาดผ้าสีแดงหรือสีขาว 1 ผืน พวกนี้มีเทว-สถานแต่คับแคบกว่าอารามในพุทธศาสนา ศาสนาเดิมนั้นไม่เจริญรุ่งเรืองเท่า พุทธศาสนา พวกเขาไม่บูชารูปอื่นนอกจากศิลาก่อนเดิวนั้น คล้ายกับศิลาที่แทนบูชาในศาล พระภูมิเจ้าที่ของเมืองจีน ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเขาเอาแบบอย่างมาจากไหนเหมือนกัน

ตามประเพณีของเขานั้น พวกเด็ก ๆ ที่เล่าเรียนหนังสือจะต้องเข้าหาพระภิกษุให้ท่านสั่ง สอนก่อน เมื่อเติบโตใหญ่ก็สึกออกไปเป็นฆราวาสตามเดิม

ผู้คน

พวกชาวบ้านรูปร่างหยาบ หน้าตาน่าเกลียด ทั้งดำมาก ส่วนพวกชาววังและพวกผู้ติดตาม บ้านนั้นที่เป็นผู้หญิงมีผิวขาวประดุจหยก ทั้งนี้เนื่องจากไม่เห็นตะวันกันเลย โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ผู้หญิงก็เหมือนกับผู้ชาย คือใช้ผ้าผืนเดียวพันเอว เปลือยอกที่ขามนูนवलดูจนเผลว เกล้าผมมวย และเดินด้วยเท้าเปล่า แม้แต่พระมหีสีของพระเจ้าแผ่นดินก็เป็นเช่นนี้เหมือนกัน

พระเจ้าแผ่นดินทรงมีมเหสี 5 องค์ องค์หนึ่งประทับอยู่ที่ปราสาทองค์กลาง อีก 4 องค์อยู่ที่ พระมณฑียรประจำทิศทั้ง 4 รองลงมาก็เป็นพวกสนมและนางกำนัลซึ่งมีอยู่ราว 3 ถึง 4 พันคน

ในประเทศนี้มีพวกกะเทยอยู่มากมาย ทุกวันจะไปเดินตามตลาดเป็นหมู่ ๆ ละ 10 คน มักจะ ชอบชักชวนชาวจีนและกลับได้ของให้อย่างงาม ช่างน่าเกลียดและน่าบัดสีเสียนี้กระไร

พวกหญิงสาว

เมื่อชาวบ้านให้กำเนิดลูกหญิง ผู้ที่เป็นบิดามารดามักไม่เว้นที่จะอวยชัยให้พรว่า ขอให้เจ้ามี คนต้องการ ต่อไปภายหน้าของให้เจ้ามีผัวร้อยคนพันคนเถิด ลูกสาวของครอบครัวที่มั่งมีศรีสุขที่มี อายุได้ 7 ถึง 9 ขวบ และที่อายุได้ 11 ขวบสำหรับครอบครัวที่ยากจนจะต้องให้พระภิกษุหรือดาบส ทำลายพรหมจารี เรียกว่า “เจวียนถาน” ทุก ๆ ปีเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองจะเลือกเอาวันใดวันหนึ่งของ เดือนซึ่งตรงกับเดือนที่ 4 ของจีน ป่าวประกาศให้ทราบว่า ครอบครัวใดในประเทศนี้มีบุตรซึ่งจะ เข้าพิธีเจวียนถานนั้นจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบก่อน แล้วเจ้าหน้าที่จะให้เทียนเล่มใหญ่ล่องหน้า 1 เล่ม และขีดสลักเทียนเป็นที่หมายไว้ 1 แห่ง นัดหมายให้จุดเทียนตอนพลบค่ำของคืนวันนั้น พอลาม ลงมาถึงที่หมายไว้ก็ได้เวลาประกอบพิธีเจวียนถาน

ก่อนถึงกำหนดล่วงหน้า 1 เดือน หรือครึ่งเดือน หรือ 10 วัน บิดามารดาจะต้องเลือก พระภิกษุหรือดาบสรูปใดรูปหนึ่ง สุดแล้วแต่จะอยู่วัดหรืออาศรมแห่งใด พระภิกษุหรือดาบสมักจะมี ขาประจำของตนอยู่ พระภิกษุที่ดีมีคุณธรรมสูงนั้นบ้านขุนนางและคหบดีมักจะทำจูงตัวไว้ล่วงหน้า ครอบครัวยุคนางและคณบดีถวายพวกเหล่า ข้าบสาร ผำ แพร หมาก เครื่องเงินหนักถึงร้อยหาบ มี มูลค่ารวมกันคิดเป็นเงินเมืองเงินสองสามร้อยตำลึง ของถวายที่น้อยกว่านั้นก็สามสี่สิบหาบหรือสิบ ยี่สิบหาบ สุดแต่ครอบครัวจะมั่งมีหรือยากจน มีผู้เสียสละเงินทองให้เด็กหญิงจน ๆ เพื่อได้เข้าพิธี เจวียนถาน เรียกว่าเป็นการทำบุญ เนื่องจากในปีหนึ่ง ๆ พระภิกษุรับเด็กหญิงเข้าพิธีได้เพียงคนเดียว

ในคืนนั้นเขาจัดการเลี้ยงใหญ่ และมีดนตรีด้วย เป็นการรวมญาติและเพื่อนบ้าน พอตกคำก็นำคานหมา กลด และดนตรีไปรับพระภิกษุมา ใช้ผ้าแพรพรรณสีต่าง ๆ สร้างเป็นศาลาชั้น 2 หลัง หลังหนึ่งให้เด็กหญิงนั่งอยู่ อีกหลังหนึ่งให้พระภิกษุนั่ง ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะปากเขาพูดว่าอะไร เพราะเสียงดนตรีและเสียงกลองอีกที่กึกก้องแซ่ ข้าพเจ้าได้ยินว่าเมื่อถึงเวลาพระภิกษุและเด็กหญิงก็เข้าไปในห้อง พระภิกษุใช้มือทำลายพรหมจารีด้วยตนเอง แล้วทำเอาเยื่อพรหมจารีนั้นใส่ลงในเหล้า เขายังเล่ากันอีกว่า บิดามารดาญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านต่างแต่มีเหล้าที่หน้าผากของตนทุกคน บ้างก็ว่าพระภิกษุประกอบเมถุนกรรมกับเด็กหญิง บ้างก็ว่าไม่เป็นความจริงดังว่านั้นเลย โดยเหตุที่เขาไม่ยอมให้คนจันรู้เห็น ข้าพเจ้าจึงไม่ทราบเรื่องที่แท้จริงว่าเป็นอย่างไร พอใกล้รุ่งเขาก็เอาคานหมา กลด กลอง และดนตรี ส่งพระภิกษุกลับวัด

ต่อมาภายหลังจะต้องเอาผ้าขาวไปใส่ตัวเด็กจากพระภิกษุ ไม่เช่นนั้นเด็กหญิงจะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของพระภิกษุตลอดไป แกละจะแต่งงานกับผู้ใดไม่ได้ ก่อนวันพิธีบิดามารดาและเด็กหญิงยังนอนร่วมห้องกัน หลังวันพิธีแล้วจะเจดออกนอกห้อง จะไปไหนมาไหนได้ตามใจชอบ

(ที่ข้าพเจ้าเห็นนั้นเป็นปีติงหิวศักราชดำเตอะ เดือนสี่ คีนหกคำ ตรงกับวันที่ 28 เมษายน ค.ศ. 1297/พ.ศ.1840)

ทาส

พวกทาสในครัวเรือนนั้น เขาซื้อพวกคนป่ามาใช้งาน ผู้ที่มีมากก็ร้อยกว่าคน ผู้ที่มีน้อยก็มี สิบยี่สิบคน พวกที่ยากจนเหลือเกินจึงจะไม่มีทาสใช้ คนชาวป่านั้นเป็นมนุษย์ตามป่าเขา มีชาติพันธุ์ ของตัวเอง เรียกกันตามภาษาพื้นเมืองว่า “โจรจ้วง” (พวกของ ซึ่งยังมีเชื้อสายอยู่ในแถบกัมพูชา และจังหวัดจันทบุรี) ใครถูกด่าว่าจ้วงแล้วก็หมายความว่าเกลียดชังกันจนเข้าไขกระดูก ถ้าเป็นของ หนุ่มสาวและแข็งแรงจะมีค่าตัวเท่ากับผ้าร้อยผืน เขายอมให้หนึ่งนอนได้แต่เฉพาะใต้ถุนเรือน ต่อเมื่อ

ปฏิบัติงานจึงจะอนุญาตให้ขึ้นเรือนได้ พวกนี้ได้เสียกันในระหว่างพวกเดียวกันเอง ไม่มีนายผู้ชายที่ปรารถนาจะร่วมประเวณีด้วยกันนางทาส หากชาวจีนผู้ใดไปร่วมประเวณีกับนางทาส และนายผู้ชายรู้เข้า ในวันต่อมาก็จะไม่ไปนั่งร่วมกับชาวจีนผู้นั้น เพราะถือว่าได้เคยร่วมประเวณีกับหญิงคนป่า

วันขึ้นปีใหม่กับฤดูกาล

คนเหล่านี้ถือเอาเดือนที่ 10 ของเมืองจีนเป็นเดือนแรกของปีใหม่ เดือนนั้นเรียกว่า *เกียเต๋อ* (ตรงกับเดือน 12 ของเขมร คือราวตุลาคม-พฤศจิกายน) เบื้องหน้าพระราชวังเขาปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ 1 ล้าน บรรจุกคนได้พันกว่าคน ตามประทีปโคมไฟและประดับประดาด้วยดอกไม้ ข้างหน้าร้านนั้นใช้ไม้ต่อกันเป็นร้านสูง รูปลักษณะคล้ายนั่งร้านที่ใช้สร้างสถูป แต่ละคืนเขาจะปลูกธูปสามล้านหรือห้าหมื่นร้าน บนร้านนั้นประดับด้วยดอกไม้ไฟและประทัด โดย ขุนนางในแต่ละจังหวัดเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่าย พอดตกค่ำก็กราบทูลเชิญพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินทอด พระเนตร ดอกไม้ไฟนั้นแม้จะอยู่ห่างนอกระยะ 100 ลี้ก็มองเห็นทั่วทุกคน ส่วนประทัดใหญ่เสียงดังเท่ากับปืนใหญ่ เสียงดังไปทั่วทั้งพระนคร

แต่ละเดือนจะต้องมีงานใดงานหนึ่ง เช่น เดือน 4 ทิ้งลูกกลม (เล่นช่วงหรือเล่นคลี?) เดือนเก้าเป็นงาน *เอียละ* (สำรวจสำมะโนครัว) โดยเป็นการชุมนุมราษฎรทั่วทั้งประเทศให้เข้ามายังพระนคร แล้วเดินให้ตรวจแถวผ่านหน้าพระราชวัง เดือน 5 เป็นงานสงฆ์น้ำพระพุทธรูปทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ แล้วนำเอาน้ำที่สงฆ์พระพุทธรูปนั้นมาถวายพระเจ้าแผ่นดินสงฆ์ และมิงงานเล่นเรือบนบก เดือน 7 เป็นงานเผาข้าว (ถวายข้าวใหม่) เขานำเอาข้าวใหม่ออกไปนอกทวารด้านทิศใต้แล้วเผาเป็นพุ่มบูชา เดือน 8 เป็นงานไอหลาน (หลาน คือ รำ) เขากำหนดตัวนักแสดงและพวกดนตรีไว้ แต่ละวันให้ไปรำรำกันในพระราชวัง และยังมีงานกัดหมูชนช้าง พระเจ้าแผ่นดินทรงเชิญพวกราชทูตไปชมด้วยเหมือนกัน

คดีความ

คดีพิพาทระหว่างราษฎรนั้น แม้จะเป็นเรื่องเล็กก็ต้องกราบบังคมทูลให้พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบ พระองค์ไม่เคยทรงลงโทษโดยตีผู้ใด แต่ข้าพเจ้าได้ยินมาว่ามีแต่ปรับเป็นเงินทองเท่านั้น ผู้ที่ทำผิดอุกฉกรรจ์ก็ไม่มีการรัดคอหรือกุดหัว แต่ที่นอกทวารด้านทิศตะวันตกนั้น เขาขุดเป็นหลุมแล้วเอาตัวอาชญากรใส่ลงไป แล้วเอาดินและหินกลบกระทุ้งให้แน่นเป็นอันเสร็จพิธี โทษทรงลงมาคือการตัดนิ้วมือนิ้วเท้า หรือเจียนจมูกก็มี แต่การเป็นชู้กับภรรยาเขาและการเล่นการพนันนั้นไม่มีข้อห้าม ผู้ใดจับขโมยได้ก็มีสิทธิลงโทษกักขังหรือโบยตี ถ้าสงสัยว่าผู้ใดเป็นขโมยและไม่ยอมรับสารภาพก็จะให้เอามือจุ่มลงไปใต้น้ำมันเดือด เชื่อว่าจะไม่เป็นอะไรหากไม่ได้ทำความผิด ในกรณีที่คนสองคนมี

ข้อพิพาทกันและไม่ทราบว่ามีฝ่ายไหนตรงฝ่ายไหนคด จะให้ไปนั่งอยู่ในปราสาทหินย่อม ๆ ตรงข้ามพระราชวังซึ่งมีอยู่ 12 หลัง แยกกันคนละหลัง และให้ญาติของคู่กรณีเข้าไปไม่ให้ออกมา เป็นเวลาสองวันหรือสามสี่วัน ผู้ที่เป็นฝ่ายผิดเมื่อออกมาจากปราสาทบ้างก็เนื้อตัวเป็นฝีพุพอง บ้างก็มีไอทำนองไข้ตัวร้อน ผู้ที่เป็นฝ่ายถูกจะไม่เป็นอะไรเลย วิธีนี้เรียกว่า “คดีพิพาทแห่งสรวงสวรรค์” ทั้งนี้เนื่องจากผืนแผ่นดินของเขานั้นศักดิ์สิทธิ์ จึงได้เป็นเช่นนั้น

การตาย

คนที่ตายไม่มีโลงใส่ศพ แต่เขาใช้สิ่งจำพวกเสื่อห่อหุ้มแล้วคลุมด้วยผ้า ในการเคลื่อนศพใช้ธงทิวและดนตรีนำหน้าขบวน หนึ่ง เขาใช้ถาดสองใบใส่ข้าวตอกโปรยปรายไปตามถนนทางเขาห้ามศพไปยังสถานที่เปลี่ยวนอกเมือง และทิ้งศพไว้ที่นั่นแล้วพากันกลับ รอคอยให้นักเร้ง สุนัข และปศุสัตว์มากิน ชั่วครู่เดียวก็หมดสิ้น เขาก็จะพูดว่า บิดามารดาของเขามีบุญจึงได้รับการตอบแทนเช่นนั้น ปัจจุบันได้มีการเผาศพกันขึ้นบ้างแล้ว มักจะเป็นบุคคลที่มีเชื้อสายมาจากชาวจีน (!) ในการตายของบิดามารดาบุตรชายนั้นจะโกนศีรษะ บุตรหญิงจะตัดผมที่เหนือหน้าผากให้เป็นวงขนาดเท่าอีแปะเป็นการไว้ทุกข์ให้ ส่วนพระเจ้าแผ่นดินนั้นได้รับการฝังไว้ภายในปราสาท แต่ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเขาฝังพระศพหรือฝังพระอัฐิ

การทำนาทำไร่

โดยทั่ว ๆ ไปนั้น เขาทำนาเก็บเกี่ยวได้ถึงปีละ 3 หรือ 4 ครั้ง ในผืนแผ่นดินนั้นมีฝนตกครึ่งปี ตั้งแต่เดือน 4 ถึงเดือน 9 (ของจีน) มีฝนตกทุกวัน ระดับน้ำในทะเลสาบจะสูงขึ้นมาตั้งแต่ 7 หรือ 8 จ้าง ต้นไม้ใหญ่ ๆ จมน้ำหมด ผู้ที่อาศัยอยู่ตามริมน้ำก็จะอพยพขึ้นไปอยู่หลังเขา เดือน 10 ถึงเดือน 3 ไม่มีฝนเลยแม้แต่หยดเดียว ผู้คนก็อพยพกลับมาอีก

พวกชาวนาชาวไร่หมายเอาเวลาที่ข้าวสุกนั้น น้ำจะท่วมมาถึงที่แห่งใดก็ลงมือปลูกตามลักษณะของพื้นที่ ในการไถนาเขามีได้ใช้วัว หนึ่ง ยังมีนาที่ไม่มีคนทำกินประเภทหนึ่ง ไม่ต้องปลูกหวาน มักจะมีน้ำสูงถึง 1 จ้าง ต้นข้าวถึงออกสูงตามน้ำขึ้นไปด้วย ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นข้าวที่แปลกออกไปชนิดหนึ่ง

ผลผลิต

ในภูเขามีสันไม้ที่ประหลาดมากมาย ในบริเวณที่ไม่มีต้นไม้มันเป็นที่ ๆ แรดกับข้างมาซุ่มนุ้ม และแพร่พันธุ์กันอยู่ มีนกที่มีค่าหายากและสัตว์ประหลาดนับจำนวนไม่ถ้วน ผลผลิตที่ละเอียดก็มีขนนกกระเต็น งาช้าง นอแรด ขี้ผึ้ง ส่วนผลผลิตที่หยาบมีกระวาน รง ครั่ง น้ำมันกะเบา

การค้าขาย

การค้าขายของชาวพื้นเมืองนั้น สตรีเป็นผู้ที่มีความชัดเจนทั้งสิ้น ฉะนั้นเมื่อคนจีนไปถึงที่นั่น ต้องเริ่มด้วยการมีภรรยา เพื่อถือเอาประโยชน์จากความถนัดชัดเจนในการซื้อขายของสตรีเหล่านั้น ทุกวันเขาจะติดตลาด 1 ครั้ง เริ่มตั้งแต่ 4 โมงเช้าถึงบ่ายโมงก็เลิก ตลาดเขามีร้านรวงซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยไม่ เขาใช้พวกเสื้อที่ฟูๆพุกๆลดลงกับพื้น แต่ละคนมีที่ทางของตนเอง ข้าพเจ้าได้ยินมาว่าต้องเสียค่าเช่าที่ให้แก่ทางการ ในการซื้อขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เขาใช้รัชชาติ สินค้าที่มาจากเมืองจีน ถัดขึ้นมาก็ใช้ผ้า ถ้าเป็นการซื้อขายรายใหญ่ ๆ ก็ใช้เงินตรา (เงินตราโลหะ)

สินค้าจากเมืองจีนที่เขาต้องการ

ข้าพเจ้าคิดว่าประเทศนั้นไม่มีแร่เงินและแร่ทองคำ สิ่งที่เขาอยากได้อันดับแรกก็คือทองคำ และเงินของชาวจีน ถัดไปก็คือผ้าไหม ผ้าแพรดิบเนื้อบางและละเอียดสีต่าง ๆ รองลงไปอีกก็คือ ตะกั่วเมืองเงินโจว (อำเภออีเจียง มณฑลเกียงซู) ถาดเงินจากเมืองอู๋โจว เครื่องกระเบื้องสีเขียวอ่อนจากฉวนโจว (อำเภอจินเจียง มณฑลฮกเกี้ยน) พรอท ซาด กระดาษ กำมะถัน ดินประสี ขาว แกนจันทร์ โกศสอ ชะมดเชียง ผ้าทอด้วยป่าน ผ้าจากเมืองหวางเฉ่า ร่มกันฝน หม้อเหล็ก ถาดทองเหลือง ไข่มุก น้ำมันทั้งอิว ตอก ปุ้งกี๋ หวีทำตัวไม้ เข็มเย็บผ้า เสื้อเมืองหมิงโจว สิ่งที่เขาอยากได้มากที่สุดก็คือ ถั่วและแป้งสาลี แต่ก็เอาออกไปจากเมืองจีนไม่ได้

ตัวไหมกับต้นหม่อน

พวกชาวพื้นเมืองไม่เลี้ยงตัวไหมและปลูกต้นหม่อนกันเลย และพวกผู้หญิงก็ไม่ประสากับการใช้เข็มด้ายและการเย็บการชุน เพียงแต่ทอผ้าด้วยฝ้ายเป็นเท่านั้น และก็รู้จักปั่นด้าย แต่ใช้มือทำให้เป็นเส้นด้าย พวกเขาไม่มีที่สำหรับใช้ทอผ้า แต่ผูกชายผ้าข้างหนึ่งเข้ากับเอวแล้วทำงานต่อไป อีกชายหนึ่ง ส่วนกระสวยนั้นใช้กระบอกไม้ไผ่

เมื่อเร็ว ๆ นี้ชาวเสียน (ชาวสุโขทัย?) ได้มาอาศัยอยู่ในประเทศนั้น ได้ทำการเลี้ยงตัวไหม และปลูกต้นหม่อนเป็นอาชีพ พันธุ์ตัวไหมและพันธุ์ต้นหม่อนจึงมาจากประเทศเสียนทั้งสิ้น พวกเขาไม่มีป่านรามี่แต่มีปอกระเจา ชาวเสียนใช้ไหมทอผ้าแพรบาง ๆ สีดำใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ผู้หญิงชาวเสียนนั้นเย็บชุนเป็น ชาวพื้นเมืองทำผ้าซาดก็ต้องไปจ้างชาวเสียนให้ช่วยปะชุนให้

เครื่องใช้ไม้สอย

สามัญชนนั้นนอกจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแล้ว ไม่มีสิ่งของจำพวกโต๊ะ ม้านั่ง ชามอ่าง ถึงแต่การหุงข้าวใช้หม้อดิน และใช้หม้อดินเล็ก ๆ มีด้ามสำหรับตีแกงฝังหินไว้ในดินสามกอนใช้เป็นเตาไฟ (เส้า) และใช้กะลามะพร้าวเป็นกระຈ่า (ทัพพี) ใช้ใบไม้ทำเป็นกระทงใส่แกง ใช้ใบจากทำเป็น

ช้อน (ทัพพีเล็ก ๆ) เขามีภาชนะตีบุกหรือภาชนะดินใส่น้ำไว้ข้าง ๆ ตัว ใช้สำหรับจุ่มมือ เพราะเขาใช้มอหยิบข้าวรับประทาน

ตามบ้านขุนนางและคหบดีใช้ภาชนะทำด้วยเงิน แต่ที่ใช้ภาชนะทำด้วยทองคำก็มี ในงานราชพิธีเฉลิมฉลองและถวายพระพร ส่วนใหญ่เขาใช้ภาชนะทองคำซึ่งมีแบบและรูปพรรณแตกต่างกันไป เมื่อไม่นานมานี้เขาใช้เตียงเตี้ย ๆ ซึ่งโดยมากคนจีนเป็นผู้ต่อขึ้น เขาใช้ผ้าคลุมอาหารข้าวเปลือกนั้นเขาไม่ใช้เครื่องสี คงใช้แต่สากและกระต๋องตำเท่านั้น

การอาบน้ำ

ในผืนแผ่นดินนั้นอากาศร้อนมาก วันหนึ่ง ๆ ถ้าไม่ได้อาบน้ำหลาย ๆ หนก็ทนไม่ไหว ตกกลางคืนก็ไม่วายที่จะอาบน้ำกันคนละหนสองหน ไม่มีห้องอาบน้ำ แต่ละครอบครัวต้องมีสระ 1 สระหรือมีจะนั้นสองหรือสามครอบครัวก็ร่วมกันใช้สระเดียว ทุก ๆ สามหรือสี่หรือห้าหกวัน พวกผู้หญิงในนครหมู่ละ 3 หมู่ละ 5 จะพากันไปอาบน้ำในแม่น้ำนอกนคร เมื่อถึงริมน้ำก็เปลื้องผ้าที่พันกายออกแล้วลงไปอาบน้ำ ชุมนุ่มกันอยู่ในแม่น้ำกันเป็นจำนวนพัน ๆ แม้แต่หญิงผู้ดีก็ลงไปอาบกับเขาด้วย ไม่รู้สึกอับอายแม้แต่น้อย คนจีนมักจะหาความสำราญไปเที่ยวชมในวันว่าง

การเสด็จพระราชดำเนิน

ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน ๆ มักทรงช้อนพระองค์ไม่เสด็จออกจากพระราชวัง ทั้งนี้เพื่อป้องกันเหตุจุกเงินที่คาดไม่ถึง พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ (พระเจ้าศรีนทรธรรมัน*) เป็นพระราชบุตรของพระเจ้าแผ่นดินองค์เก่า (พระเจ้าชัยวรมันที่ 8) เดิมมีตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหาร พระเจ้าแผ่นดินองค์พ่อตาทรงมีพระสิเนหาในพระราชธิดา พระราชธิดาจึงได้ทรงลักเอาพระขรรค์ทองคำ (พระแสงขรรค์ชัยศรี?) ไปให้พระสวามี เป็นเหตุให้พระโอรสธิดาไม่สามารถสืบสันตวงศ์ต่อไปได้ (พระโอรสธิดา) จึงได้วางแผนใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจ พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ (พระเจ้าศรีนทรธรรมัน) ทรงทราบเข้าจึงโปรดให้ตัดนิ้วเท้าเสีย แล้วเอาตัวไปจำไว้ในห้องมือ พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่นี้ทรงฝังเหล็กศักดิ์สิทธิ์ (เอกสารจีนอธิบายว่าเป็นกระดูกกะโหลกศีรษะมนุษย์) ไว้ในพระกาย แม้มีดหรือลูกศรหากมาต้องพระองค์ก็มีอาจทำอันตรายได้เนื่องจากทรงเชื่อมั่นในสิ่งนี้จึงกล้าเสด็จพระราชดำเนินออกนอกพระราชวัง

ข้าพเจ้าได้พักอาศัยอยู่ที่นั่นปีเศษได้เห็นพระองค์เสด็จออกนอกพระราชวังสี่ห้าครั้ง เมื่อเสด็จออกมีกองทหารแน่นขนัดนำหน้า ขบวนธงทิวและขบวนดุริยางค์ตามมาข้างหลัง หญิงชาววัง

* รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม มีความเห็นว่าน่าจะได้แก่พ่อขุนผาเมืองในศิลาจารึกหลักที่ 2 ที่ว่าพระองค์เป็นราชบุตรเขยของ “ผีฟ้าเจ้าเมืองยโสธรปุระ” ดูหน้า (15)

ตั้งแต่ 300 หรือ 500 คนนั่งฝ้ายกดดอก ผมประดับดอกไม้ มีมือถือเทียนเล่มใหญ่ รวมกันเป็นหนึ่ง โดยเฉพาะ แม้จะเป็นกลางวันแสดก ๆ ก็จุดเทียนนั้น ยังมีหญิงสาววังถือดอกกับโล่เป็นทหารฝ่ายใน เป็นอีกขบวนหนึ่งโดยเฉพาะ พวกขุนนางและเจ้าชายชั้นข้างอยู่เบื้องหน้า ต่อมาเป็นพระมหาลีกับพระสนม บ้างก็นั่งสีกา บ้างก็นั่งเกวียน บ้างก็ขึ้นช้าง บ้างก็ขี่ม้า มีกลดประดับทองคำร้อยกว่าคัน เบื้องหลังก็คือพระเจ้าแผ่นดินประทับยืนอยู่บหลังพระคชาธาร พระหัตถ์ถือพระขรรค์กายสิทธิ์ งามของพระคชาธารสวมปลอกทองคำ มีฉัตรสีขาประดับทองคำ 20 กว่าคัน ล้วนแต่ด้ามทำด้วยทองทั้งนั้น ทั้งสี่ด้านล้อมด้วยช่างมากมายแน่นขนัด และมีทหารม้าคอยรักษาพระองค์ โดยทั่วไปการเสด็จพระราชดำเนินจะต้องอัญเชิญพระสฎูปและพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ไปด้วย ผู้ที่ยืนเฝ้าชมพระบารมีอยู่เบื้องหน้าจะต้องคุกเข่าลงกับพื้นทำเบญจางคประดิษฐ์ เรียกว่า ซานป่า (ซอมเปี้ยะ แปลว่า ไหว้) แต่ละวันพระเจ้าแผ่นดินจะออกวาราชการ 2 ครั้ง ขุนนางและราษฎรที่ประสงค์จะเข้าเฝ้าล้วนนั่งเรียงรายอยู่กับพื้นคอยเสด็จ บรรดาคณทั้งปวงก็ลุกขึ้น จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า แม้จะเป็นประเทศป่าเถื่อนก็มีเคยที่จะไม่รู้ว่าตนมีพระเจ้าแผ่นดิน

เรียบเรียงจาก เฉลิม ยงบุญเกิด, บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ โดย โจวต้ากวาน (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์เนต พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2543. 79 หน้า และดู Chou Ta-kyan, THE CUSTOMS OF CAMBODIA (Third Edition), Bangkok: The Siam Society, 1993 และ Peter Harris, A RECORD OF CAMBODIA: THE LAND AND ITS PEOPLE. Bangkok: Silkworm Books, 2007